

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ - КРЕДИТНИХ СПІЛКАХ

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL CONTROL IN NOT BANK FINANCIAL INSTITUTIONS OF UKRAINE - CREDIT UNIONS

У статті розглянуто основні проблеми розвитку державного фінансового контролю за діяльністю учасника небанківського фінансового ринку України – кредитних спілок. Проаналізовано сучасне становище ринку кредитних спілок та факторів, що вплинули на нього. Досліджено внутрішній та незалежний фінансовий контроль у кредитних спілках. Надані рекомендації по реформуванню системи фінансового контролю в Україні.

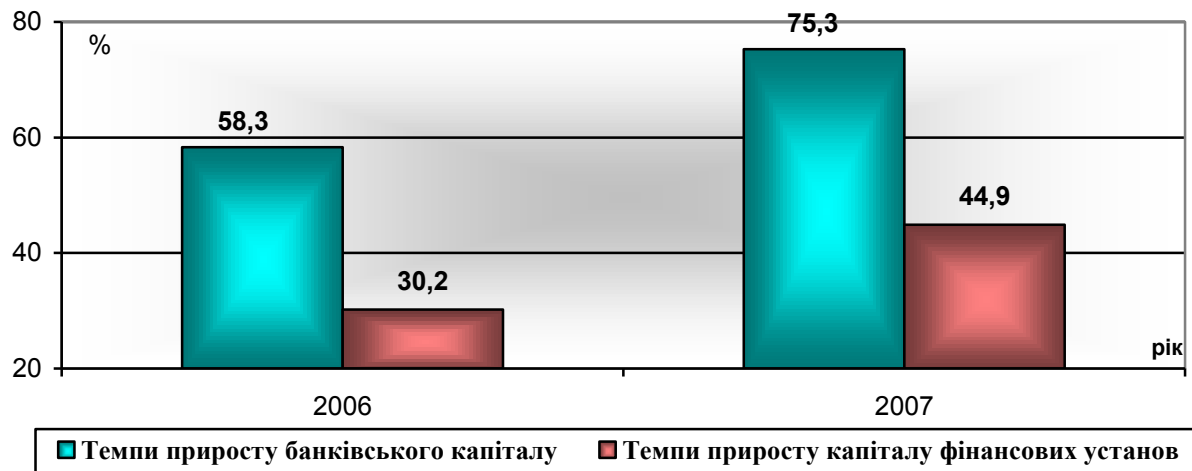
In the article the basic problems of development of state financial control are considered after activity of participant of nebankivskogo of financial market of Ukraine – credit unions. Modern position of market of credit unions and factors which influenced on him is analysed. Probed internal and nezalezhniy financial control in credit unions. The given recommendations are on reformation of the system of financial kontrolya in Ukraine.

Одним із основних завдань, яке постало перед Україною і яке сьогодні підлягає негайному вирішенню – є становлення дієвої системи управління та контролю за фінансовими ресурсами країни. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває створення ефективного фінансового контролю як за діяльністю державних установ, так і приватних підприємств та організацій.

В умовах Світової фінансової кризи на перший план виходить питання здійснення фінансового контролю за діяльністю саме приватних підприємств та організацій України, адже в умовах нестабільної фінансової ситуації у непередбачуваних ділків з'являється можливість використати ситуацію на свою користь. Найвирогіднішим шляхом розвитку подій є - банкрутство, масовий характер якого призведе до краху ще й так слабкої економіки нашої країни (населення втрачатиме робочі місця, бюджет неотримуватиме фінансові ресурси та інше). З числа підприємств та організацій слід виділити фінансові установи, які найбільш зазнають впливу фінансової кризи. До таких установ відносять: кредитні спілки, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, ломбарди, фінансові та лізингові компанії.

Фінансові установи за величиною активів суттєво «програють» комерційним банкам: їх питома вага коливається від 6,8% - у 2007 до 10,2% - у 2005 році від загальних активів. Необхідно зауважити, що в абсолютному вираженні активи фінансових установ щороку зростають, однак темпи їх приросту поступаються банківському сектору (див. Графік 1). Причин є безліч, основною з яких, на наш погляд, є прихід на український ринок іноземного банківського капіталу (відтік якого в умовах Світової фінансової кризи значно вплинув на курс національної валюти) [1, 2].

Темпи приросту банківського капіталу та капіталу фінансових установ України у 2006-2007рр. [1]

Не дивлячись на зменшення питомої ваги активів небанківських фінансових установ, ринок таких установ в Україні розвивається, про що свідчить кількісне зростання самих установ (у 2006 році у порівнянні з 2005 роком – на 8,3%, а у 2007 році у порівнянні з 2006 – на 15,8% [1]) та їх активів.

Якісного розвитку небанківського фінансового ринку вимагає європейська інтеграція фінансового ринку України, а з настанням фінансової кризи особливо гостро постало питання щодо роботи пара-банківської системи, яка на відміну від банківської, має більше шансів до руйнації. Саме тому, на нашу думку, на стражі інтересів приватних інвесторів має стояти держава, яка представлена на небанківському фінансовому ринку Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг. До основних функцій комісії, згідно Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», відносять наглядову діяльність за небанківськими фінансовими установами, яка проводиться у вигляді виїзних і безвиїзних перевірок [3].

Звіти Держфінпослуг свідчать про скорочення кількості перевірок суб'єктів небанківського фінансового ринку. Так, якщо у 2006 році кількість перевірок становила 1655 одиниць, то вже у 2007 році – 1579 одиниць [1]. Таке скорочення відбуваються на тлі зростання кількості фінансових установ та, на жаль, збільшення випадків фінансових шахрайств. Слід зауважити, що найбільше порушень Держфінпослуг виявляє у роботі кредитних спілок – до 55 % - у 2006 році [1], однак за кількістю перевірок кредитні спілки поступаються страховим компаніям, а за кількістю самих установ посідають перше місце (див. Таблиця 1).

Співвідношення кількості перевірок страхових компаній та кредитних спілок [1]

Показник	Рік		
	2005	2006	2007
Кількість страхових компаній, одиниць	398	411	446
<i>Темпи приросту, %</i>	-	3,27	8,51
Кількість кредитних спілок, одиниць	725	781	834
<i>Темпи приросту, %</i>	-	7,72	6,79
Кількість перевірок, одиниць - страхових компаній	424	950	947
<i>Темпи приросту, %</i>	-	124,06	-0,32
- кредитних спілок	431	450	246
<i>Темпи приросту, %</i>	-	4,41	-45,33
Виявлено порушень, одиниць - страхових компаній	231	1318	1527
<i>Темпи приросту, %</i>	-	470,56	-15,86
- кредитних спілок	90	2531	1778
<i>Темпи приросту, %</i>	-	2712,22	-29,75

Дані свідчать про недостатню увагу комісії до кредитних спілок, що, на нашу думку, є негативним фактом, адже збанкрутілість таких установ найбільш болючіше вдарить по населенню, яке втратить не тільки можливість отримувати додаткові доходи (доходи від власності у 2007 році складала – 3,3% доходів населення [2], а й свої власні накопичення (питома вага вкладів у кредитних спілках у 2007 році - 5,97% усіх заощаджень [1, 2]).

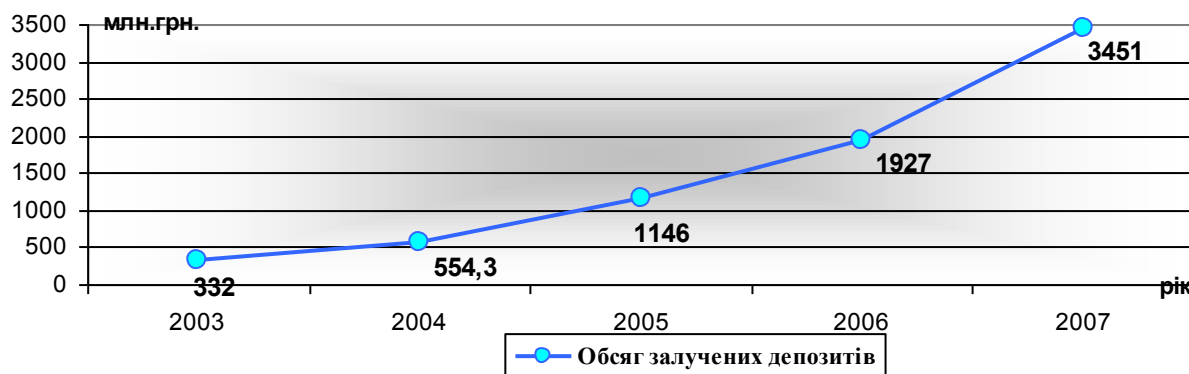
У своїй більшості кредитні спілки створюються з метою отримання їх «реальними» власниками «таких необхідних» фінансових ресурсів для розвитку свого основного бізнесу, а частина кредитних спілок використовується як «транзитна площадка – залучені спілкою кошти населення «перекачуються» на банківський депозит» [4] (в залежності від категорії вкладників (юридичні чи фізичні особи) НБУ встановлює нормативи діяльності банку). Кредитні спілки залучають капітал населення у вигляді депозитів, що на сьогодні зробити набагато простіше та вигідніше ніж отримати кредит від комерційного банку: по-перше, тому що уникається процедура, яку вимагає банк для надання кредиту, а по-друге, - «реальний» власник кредитної спілки самостійно вирішує у якому розмірі йому встановити відсоткові ставки за вкладами.

Держфінпослуг у своїх річних звітах зазначає розмір відсоткових ставок за кредитами, а от щодо депозитних ставок - інформація відсутня. Станом на кінець 2008 року відсоткові ставки у кредитних спілках становили до 30% річних [5] за депозитами у валюті, при цьому «основним бізнесом» як правило виступає будівництво та операції з нерухомістю, які приносили інвестиційний дохід до 300% (до кризи, за неофіційними даними). Щодо банків, - то вони щонайбільше дають 14% річних [6]. Таким чином,

населення спокушається привабливими пропозиціями кредитних спілок та все більше довіряє їм коштів. Необхідно зауважити, що за останні 5 років обсяг залучених депозитів суттєво збільшився – в 10,39 раз (див. Графік 1).

Графік 1.

Обсяг залучених депозитів членів кредитних спілок за 2003-2007рр.
[1]

Така позитивна динаміка збільшення обсягів залучених депозитів свідчить на користь вибору населенням України кредитних установ однією з складових депозитних портфелів. І це не дивлячись на те, що збільшується кількість збанкрутілих кредитних спілок, випадків неповернення вкладникам депозитів.

У теперішній час вірогідність банкрутства кредитної спілки зростає у декілька десятків разів:

➤ за умови, коли кредитна спілка «перекачує» отримані депозити від фізичних осіб на рахунки банків, - такі грошові кошти переходять у розряд «отриманих від юридичних осіб» та втрачають захист - на них не поширюється дія Фонду гарантування вкладів фізичних осіб банків. Отже, при банкрутстві банку з'являється висока ступінь ризику не повернення кредитною спілкою свого депозиту, а вона в свою чергу не буде мати можливість своєчасно віддати його вкладнику – члену спілки.

➤ за умови, коли кредитні спілки виступають у ролі донорів будівельної галузі та операцій з нерухомістю, які у теперішній час переживають не найкращі часи - обсяг будівельних робіт у 2008 році у порівнянні з 2007 роком скоротився на 16%, тоді як у 2007 році приріст становив – 15,8%, а у 2006 – 9,9% [7].

➤ за умови, коли кредитна спілка дійсно видає «реальні кредити» - «реальним людям» - настають об'єктивні обставини, загальносвітові тенденції:

- скорочення робочого часу - у листопаді 2008 року 6,1% штатних працівників працювало у режимі скороченого робочого часу [7];

- застосування вимушених адміністративних відпусток (як правило - за свій рахунок) – у листопаді 2008 року 5,8% штатних працівників перебувало у відпустках [7];

- безробіття. За даними Держкомстату рівень безробіття в Україні у 2008 році у порівнянні з 2007 роком зріс на 31,54% (довідково: у 2007 кількість безробітних зменшилась на 6,43% [7]).

Наслідком таких негативних тенденцій є – неможливість повернення кредитів та несплата відсоткових ставок за їх користування.

Згідно Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» [8], кредитні спілки відносять до неприбуткових організацій, які створюються з метою кредитування своїх членів. Саме тому: де-юре неприбуткова організація збанкрутувати не може; при створенні такої організації не формується статутний фонд, а отже, як правило, у своїй власності вона не має жодних активів. Таким чином, при появі у кредитної спілки фінансових труднощів, пов'язаних з виплатою відсотків по депозитам або повернення тіла депозиту на допомогу вкладникам може прийти асоціація, умовою членства у якій є – страхування вкладів, створення стабілізаційного фонду. Однак, і це не дає сто-відсоткову гарантію повернення власних накопичень, тому що:

по-перше, - кредитна спілка може й не приєднатись до програм, які передбачають компенсації вкладів. Так, наприклад, до Програми компенсації втрат вкладників кредитних спілок НАКСУ станом на 15.01.2009р. приєдналось 43 кредитні спілки; з офіційно зареєстрованих кінець 3-го кварталу 2008 року 819 [1];

по-друге, - грошові кошти закладами з створених стабілізаційних фондах повертаються тільки у певному розмірі (у НАКСУ – 25 тис.грн.) та на певних умовах. Слід зауважити, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб банків повертає 50 тис. грн.;

по-третє, - страхова компанія може відмовитись від своїх страхових зобов'язань (прикладом є - ВАТ «Страхова компанія «Алькона», яка відмовилась по зобов'язанням перед вкладниками КС «Афіна» [9]). Таким чином, вклади у кредитних спілках мають велику ступіть ризику не повернення.

Все це ще раз підтверджує необхідність якісного посилення фінансового моніторингу з боку Держфінпослуг та створення безпосередньо у самих кредитних спілках служб внутрішнього контролю (аудиту).

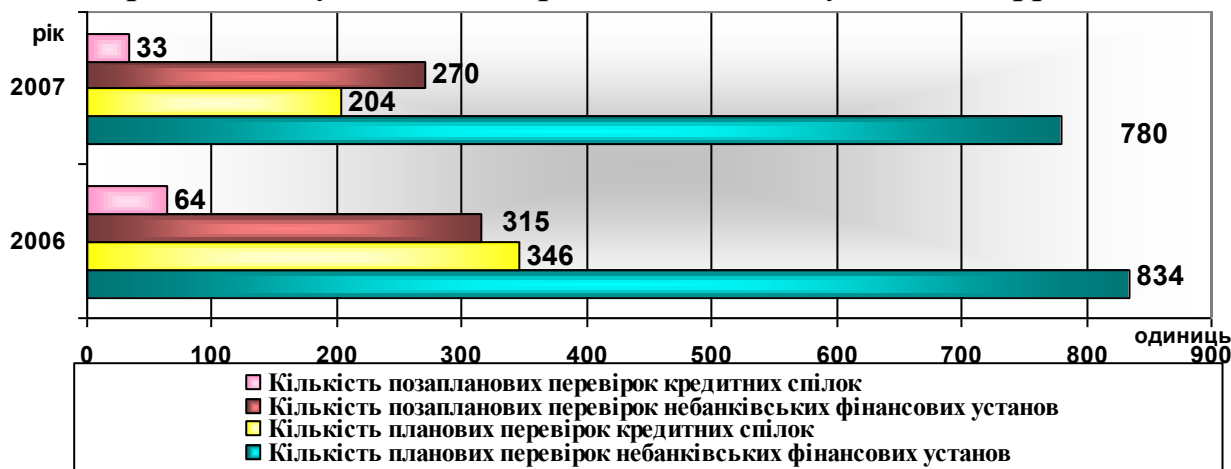
Держфінпослуг здійснює зовнішній фінансовий контроль за діяльністю небанківських фінансових установ, як вже зазначалось, у вигляді безвізних та виїзних перевірок. У 2007 році безвізні перевірки небанківських фінансових установ в цілому склали – 33,5%.[1] загальної кількості перевірок, а кредитних спілок - 3,66% [1] (довідково: безвізні перевірки страхових компаній становили – 46,57%). Таке суттєве розходження у кількості виїзних та безвізних перевірок кредитних спілок свідчить про проблемність здійснення останніх, яка пов'язана з специфікою роботи таких установ - документообігом та їх структурою.

Виїзні перевірки проводяться як в плановому, так і позаплановому порядку. Найбільшу питому вагу складають планові перевірки: небанківських фінансових установ в цілому від 70,68% до 79,27%, а

кредитних спілок – від 83,11% до 89,11% у 2006 та 2007 роках відповідно (див. Графік 3).

Графік 3.

Співвідношення планових та позапланових перевірок небанківських фінансових установ та кредитних спілок у 2006-2007рр. [1]

Наведені дані свідчать про незначну кількість приводів до проведення позапланових перевірок, серед яких: звернення правоохоронних органів, отримані під час аналізу звітності результати, надходження скарг та звернень від громадян та інше.

Статистичні дані свідчать про зростання звернень громадян та різноманітних органів до Держфінпослуг. Так, якщо у 2006 році звернення склали 938, в тому числі – 22,28% скарги, то вже у 2007 – 1403 та 27,44% відповідно [1]. Отже, за логікою подій кількість перевірок комісії повинна збільшитись, однак дані свідчать про зворотнє!

Не можна залишити без уваги той факт, що при зменшенні кількості перевірок зросло число виявлених порушень – з 4591 до 4658 (на 1,46%) [1], що може бути свідченням як зростання числа фінансових зловживань з боку фінансових установ, так і підвищення кваліфікації співробітників Держфінпослуг. На користь останнього говорить кількість застосованих заходів впливу до небанківських фінансових установ, яка у 2007 році у порівнянні з 2006 зменшилась на 8,13%. Таким чином, виявлялись порушення, які не тягли за собою накладання фінансових та адміністративних санкцій.

Зазначені факти свідчать про послаблення фінансового контролю, в тому числі нагляду, за діяльністю небанківських фінансових установ в цілому та кредитних спілок зокрема. Таке послаблення вже принесло свої «плоди» - збанкрутілість КС "Баушпаркассе", КС "Славянский", КС "Слобода" [5] та багато інших і як наслідок – тисячі ошуканих громадян.

Ще однією «силою», яка покликана запобігти появі у кредитній спілці різного роду проблем, в тому числі і фінансових, є – служби внутрішнього фінансового контролю. Законом України «Про кредитні спілки» [10] передбачено створення у кредитній спілці ревізійної комісії у складі не менше трьох осіб, які обираються на загальних зборах. Однак вимоги до

професійних здібностей обраних «ревізорів» у законодавчому акті не встановлені, тобто до складу комісії можуть входити особи, які не є спеціалістами у області фінансового контролю. Законом також передбачено проведення перевірок комісією не рідше одного разу на рік. Таким чином, комісія не уповноважена здійснювати поточний контроль, а періодичність таких контрольних заходів залежить від «бажання» загальних зборів, які, по-перше, - скликаються спостережною радою спілки у строки, передбачені статутом; по-друге, - у більшій своїй частині складаються з осіб - не обізнаних у специфіці роботи кредитної спілки; по-третє, значна частина членів кредитних спілок з різних причин не з'являється на збори (які часто проводяться тільки «на папері») і знайомиться з їх рішеннями тільки при отриманні (сплаті) відсотків по депозиту (кредиту). Як правило, такі комісії у кредитних спілках України створюються та функціонують формально.

Розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ» [11] передбачено створення у фінансових установах, в тому числі і кредитних спілках, служб внутрішнього аудиту. Такі служби підлеглі наглядовому органу кредитної спілки - Спостережній раді, яка затверджує:

- по-перше, - положення про службу внутрішнього аудиту;
- по-друге, - обсяг, програму та частоту здійснення перевірок службою внутрішнього аудиту;
- по-третє, - звіти служби внутрішнього аудиту.

Таким чином, можна стверджувати, що служба внутрішнього аудиту функціонує під керівництвом Спостережної ради. Остання, за Законом «Про кредитні спілки» [10], обирається на загальних зборах, однак порядок її обрання та строк повноважень визначаються статутом кредитної спілки, який скріплюється підписом голови тої ж таки Спостережної ради. Коло замкнулось! Тобто виникають сумніви щодо виконання норми закону про те, що Спостережна Рада «представляє інтереси членів кредитної спілки».

Нормативним актом встановлені: права та обов'язки внутрішніх аудиторів, вимоги до їх компетенції, порядок проведення перевірок та інше, проте відсутні вимоги щодо періодичності здійснення такого аудиту (єдине згадування щодо якихось термінів стосується звітування, яке повинно відбуватись не рідше одного разу на рік). Отже, розпорядженням не передбачено системного характеру внутрішнього аудиту.

Крім того, слід зауважити, що розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг носить рекомендаційний характер, тобто фінансова установа на свій розсуд вирішує ступінь необхідності наявності у структурі служби внутрішнього аудиту.

На нашу думку, зазначене розпорядження повинно було стати базисом у подальшому розвитку внутрішнього аудиту, однак цього не відбулось.

Фінансовий контроль за роботою кредитних спілок здійснюють зовнішні – незалежні аудитори. Законом України «Про кредитні спілки» [10] встановлена обов'язковість підтвердження «достовірності і повноти фінансової звітності» незалежним аудитом, а статтею 15 ЗУ «Про фінансові

послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [3] встановлені вимоги до зовнішніх аудиторів, які проводять перевірки фінансових установ. Порядок здійснення незалежного аудиту, вимоги до аудиторів та аудиторської діяльності, їх відповідальність, в Україні нормативно регламентовані (Господарським кодексом, ЗУ «Про аудиторську діяльність», стандартами аудиту та інше).

Слід зауважити, що обов'язкового підтвердження незалежним аудитом вимагає річна фінансова звітність, яка перевіряється по закінченню року. Тобто, розглянутий вид фінансового контролю знову ж таки носить періодичний характер.

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- законодавство, яким регулюється порядок проведення контрольних заходів (як внутрішніх, так і зовнішніх) є недосконалим та таким, що потребує доопрацювання та доповнення. На нашу думку, необхідно розробити нормативний акт, яким буде регламентуватись проведення фінансового контролю в Україні в цілому та у небанківських фінансових установ зокрема (враховуючи специфіку їх діяльності). Крім того, необхідно забезпечити виконання такого законодавства, перш за все з боку державних уповноважених органів.

- інформація про діяльність небанківських фінансових установ у своїй більшості є недоступною рядовому інвестору, не публічною, - хоча законодавством встановлені такі вимоги до річної фінансової звітності. Норма закону виконується за формальною ознакою. Небанківські фінансові установи не зацікавлені у донесенні інформації до населення. Вирішити цю проблему можна двома шляхами: по-перше, - уповноваженим органам слід розробити систему заохочення небанківських фінансових установ до висвітлення своєї діяльності; по-друге, - на офіційному веб-сайті уповноваженого органу розміщувати поточну інформацію про фінансовий стан кожного окремого гравця ринку.

- уповноваженому органу – Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг необхідно створити систему захисту депозитів фізичних осіб у кредитних спілках, за аналогією з банками - фонд гарантування вкладів та стабілізаційний фонд.

- внутрішній фінансовий контроль у кредитних спілках носить не системний, періодичний характер, - тому, на нашу думку, у таких фінансових установах слід створити постійно діючі служби внутрішнього аудиту, які будуть підзвітні лише загальним зборам членів спілки.

- неефективний державний фінансовий контроль призвів до невтішних наслідків, зокрема на ринку кредитних спілок, - до фінансових махінацій «реальними» власниками таких установ та втрати інвестицій приватними інвесторами. Більш того, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг 30.12.2008 року розмістила на своєму офіційному сайті лист - «Інформація для членів кредитних спілок», згідно якого

Держфінпослуг «не має повноважень зобов'язати кредитну спілку виконати зобов'язання, які виникають між членом кредитної спілки (співвласником спілки) і самою кредитною спілкою», чим переклала будь-яку відповідальність на приватних інвесторів – членів кредитних спілок [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна комісія по регулюванню ринків фінансових послуг. - <http://www.dfp.gov.ua>.
2. Річні звіти НБУ. - <http://www.bank.gov.ua>.
3. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-III.
4. Газета «Дело».- <http://delo.ua/news>.
5. Журнал "Деньги" №45(111) 06.11.2008р. - <http://www.dengi.ua>.
6. Інтернет ресерс. - <http://finance.ua/ua>.
7. Державний комітет статистики України. - <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР.
9. Газета «Свободная Одесса» - <http://www.svobodnaya.odessa.ua>
10. Закон України «Про кредитні спілки» від 20 грудня 2001 року № 2908-III.
11. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ» від 27 вересня 2005 року № 4660.